

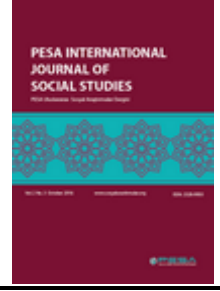
**PESA INTERNATIONAL JOURNAL
OF
SOCIAL STUDIES**

*PESA ULUSLARARASI
SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ*

October 2017, Vol:3, Issue:3
e-ISSN: 2149-8385

Ekim 2017, Cilt:3, Sayı 3
p-ISSN: 2528-9950

journal homepage: www.sosyalarastirmalar.org

Kitap Tanıtımı: Osmanlı'yı Müslümanlaştırmak, Kitle Siyaseti, Toplumsal Sınıflar, Boykotlar ve Milli İktisat (1909-1914), Y. Doğan Çetinkaya, İletişim Yayınları, 2015
Book Review: *The Young Turks and the Boycott Movement Nationalism, Protest and the Working Classes in the Formation of Modern Turkey*, Y. Doğan Çetinkaya, İletişim Publishing, 2015.

Onur TÜRKÖLMEZ

Arş. Gör., Sakarya Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, onurturkolmez@sakarya.edu.tr

MAKALE BİLGİSİ

ARTICLE INFO

Makale Geçmişi:

Geliş 04 Ekim 2017
Kabul 24 Ekim 2017

Article History:

Received 04 October 2017
Accepted 24 October 2017

© 2017 PESA Tüm hakları saklıdır

© 2017 PESA All rights reserved

Osmanlı Devleti'nin son dönemini üç tarz-ı siyasetin rekabetinde gelişen ve sonunda İttihat Terakki öncülüğünde Türkçülüğün kazandığı bir "fikirler muharebesi" devri olarak görmek, ilgili literatürde yaygın kabul gören bir kanıdır. Ayrıca yine üç tarz-ı siyasetin devlet tarafından "zamanı geldiğinde" topluma ve toplumsal hayata doğrultulan silahlar olarak görmek eğilimi de oldukça güçlüdür. Bu fikirlerin ve siyasetlerin toplumsal tabanı ve gelişimi üzerine çalışmalar ise oldukça azdır ya da tarihsel belgelerle pek desteklenmemiştir.

Çetinkaya'nın çalışması böylesi bir açığı kapatmak üzere hazırlanmış ciddi bir aşağıdan tarih araştırması olarak ele alınabilir. Yazar bu eserde Osmanlı'da 1909-1914 yılları arasında beş yıl boyunca süren Yunan ve Rum boykotlarını incelemektedir. Bu boykotların beş yıllık süreç içinde değişen amaçları, kapsamaları ve yöntemlerinin anlaşılması Birinci Dünya Savaşı'na doğru giden Osmanlı Devleti'nin toplumsal ortamının daha net anlaşılabilmesi için önemli veriler sunmaktadır.

Çetinkaya çalışmaya öncelikle mevcut ve hakim literatürün kısa bir hülasası ve eleştirisiyle başlamaktadır. Yazara göre Osmanlı Devleti'nin son döneminde geçirdiği en önemli aşama gayrimüslim nüfusun ve sermayenin tasfiyesi yoluyla yeni bir ulus devletinin kurulması sürecidir. Ancak bu süreç yalnızca bürokratik elit tarafından yürütülen bir devlet projesi olarak düşünülmemelidir. Milli İktisat, devlet elitinin politikası değil, toplumsal bir hareket olarak ele alınmalıdır. Zira bu hareket gelişim süreci içinde geniş tabanlı bir Osmanlılık siyaseti olmaktan çıkıp, Müslüman Türk unsurunun hakimiyet talebinin bir parçası haline gelmiştir.

Yazar bu temel iddiaları desteklemek için literatürdeki bazı ön kabulleri ele alıp eleştirmiştir. Bu ön kabullerin en önde geleni ve belki de en güçlüsü, Osmanlı devletinde burjuvazi sınıfının oluşmadığı, çünkü güçlü bir sanayileşmenin gerçekleşmediği yönündeki iddiadır. Çetinkaya bu iddiaya Osmanlı ekonomisinin ana ekseninin diğer kapitalistleşen ülkelerde olduğundan farklı olarak sanayi değil ticaret olduğu yanıtını vermektedir.

Diğer bir ön kabul, Osmanlı Devleti içindeki Müslümanların ticaretle de pek ilgili olmadıkları, özellikle Tanzimattan itibaren itibarlı devlet memurlukları ve askerliğe yönediklerine ilişkindir. Ticaret daha çok gayrimüslim tebaaya terk edilmiş bir iştir ve bunların kurduğu ulusaşırı ilişkiler onları yabancı devletlere bağımlı hale getirmiştir. Yazar bu iddiaları ticarete Müslümanların payının imparatorluğun son yıllarında %20'lere ulaşması ile karşılar. Bu oran her ne kadar az görünse de farklı bir bakış açısıyla bu iddiasını tahkim eder. Özellikle Donald Quataert ve Kemal Karpat'ın çalışmalarından örnekler veren Çetinkaya, %20'lik Müslüman tüccar oranının ağırlıkla iç ticarete yoğunlaştığını ve iç ticarete hemen hemen hakim olduğunu ortaya koymuştur. Daha çok liman kentlerinde ticaretle ilgilenen gayrimüslimlerin getirdikleri malların iç bölgelere dağıtımını Müslüman tüccarlara kalmıştır. Bu da nisbi açıdan Müslüman – gayrimüslim arasında mevcut olan farkın farklı alanlara odaklanmakla esasında dengelendiğini göstermektedir. Yine yazara göre iç ticarete hakim olan Müslüman unsurlar bu alandaki büyüme ve kurdukları girift ekonomik ağlar yoluyla gitgide yeni bir orta sınıf meydana getirmiştir. Yazarın Karpat'tan aktardığına göre tüccarlar, toprak sahipleri ve eşraftan oluşan bu yeni sınıf Osmanlı bürokrasisinin yanında Türk modernleşmesinin toplumsallaşmasına katkı sağlamış ve bürokrasiden daha fazla güç elde etmiştir.

Bu uzun girişin ardından kitabın ana araştırma nesnesi olan dernek faaliyetleri, gösteriler ve boykotların incelenmesine geçilmiştir. 1909'da Girit'in Osmanlı topraklarından ayrılması ile Osmanlı genelinde Yunanlı tüccarlara yönelik bir boykot hareketi başlamıştır. Kitle seferberliğinin öncüsü olan bu faaliyetler yazara göre Osmanlı kamuoyunun milliyetçi duygularını kabartmanın en elverişli yolu olmuştur. Hükümet birbiri ardına açılan boykot cemiyetlerinin boykot faaliyetlerini ve gösterilerini meşru kabul etmiş, bunların şiddete bulaşmaması için özel çaba sarf etmiştir. Çetinkaya Osmanlı Hükümeti ve İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin bu süreçteki tutumunun çelişkili olduğunu ileri sürer. Bu çelişki esasen doğaldır çünkü hem hükümet hem de cemiyet kendi siyasi ajandaları doğrultusunda boykotları sevk ve idare etmek istemektedir.

Beş yıllık fasıllı boykotlar sürecinde boykot hareketinin hamisi sıfatıyla var olan Boykotaj Cemiyeti imparatorluğun farklı bölgelerindeki kitleler ve devlet arasındaki ilişkileri düzenleyen bir meşruiyet aygıtı olarak işlev görmüştür. Boykot süreci boyunca yayınlanan bildirimleri, polis raporlarını, boykotaj cemiyetinin açıklamalarını ve bürokrasi iç yazışmalarını tarayan yazar, süreç içinde toplumdaki ayrışmanın Yunanlı-Osmanlı ayrışmasından giderek Müslüman-gayrimüslim ayrışmasına evrildiğini vurgular. Özellikle kitle hareketinin popülist ajitatif yönünün bu evrimde etkili olduğunu vurgulayan yazar Yunanlıların yanına önce Rumların, sonra genel olarak Hristiyanların ardından da Yahudilerin eklendiği bir toplu ötekileştirme dalgasının ortaya çıktığına işaret etmektedir.

Bununla birlikte yazara göre boykotlar ve gösteriler yoluyla meydana gelen toplumsal seferberlik hali tümünden İttihat ve Terakki'nin planı ya da komplosu değildir. Devleti ve devlet elitini tek belirleyici olarak görmeme eğiliminde olan yazara göre boykot süreci boyunca tüm iç ve dış siyasi aktörler gibi Osmanlı hükümeti ve İttihat ve Terakki Cemiyeti bu seferberliği kendi ajandaları doğrultusunda kullanmaya çalışmıştır. Yine Osmanlıcılık İslamcılık ve Türkçülük fikirleri devletin tekelindeki tepeden inme projeler olarak değil bu kitle seferberliği hareketi içinde yoğrulmuş ve birbirine rakip olmayıp birbirini tahkim eden görüşler olarak ele almaktadır.

Genel olarak devletin ve Müslüman orta sınıfın gayrimüslimleri tasfiye etmesinin önemli bir aracı olan boykotlar, Osmanlı nüfusunun homojenleşmesine de ciddi bir etki yapmıştır. Ancak bu homojenleştirme yazara göre Osmanlıcılık, İslamcılık, Türkçülük görüşlerin sırayla denenerek Türkçülük'te karar kılınması biçiminde olmamıştır. Çetinkaya Birinci Dünya Savaşı'ndan önce imparatorluğun iktisadi ve toplumsal hayatının Müslümanlaştırılması olarak adlandırdığı bu süreci yeni bir milliyetçiliğin kurumsallaşması olarak okumaktadır. Ona göre

boykotlar, gösteriler yoluyla kitlelerin ajite edilerek seferber edildiği bu milliyetçilik projesi, “Türkçe konuşan Müslümanların milliyetçiliği” projesi olmuştur.

Y. Doğan Çetinkaya, mevcut literatüre eleştirel yaklaşımı ve yeni elde edilen tarihi belgeleri tarayarak ortaya koyduğu, aşağıdan tarih çalışmaları arasında sayılabilecek bu eseriyle üç tarz-ı siyasetin gelişiminin toplumsal dayanakları ve modern ulus devletinin kuruluş sürecinin toplumsal, siyasal ve fikri atmosferini daha somut temellere oturtma noktasında yeni ve güncel bir tartışma imkanı sağlamıştır.